

فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه تهران و نشریه نسخه‌های خطی از آثار ماندگار استاد محمدتقی دانش‌پژوه است

O فریبا افکاری
کارشناس ارشد نسخ خطی و
کتابداری کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

گنجینه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، یکی از بزرگترین و مهمترین مجموعه‌های نسخ خطی در کشور است که بیش از ۱۵ هزار جلد کتاب خطی را دربرمی‌گیرد. مجموعه اهدایی سیدمحمد مشکوة، استاد دانشگاه تهران، شامل ۱۳۲۰ جلد کتاب خطی، در سال ۱۳۲۹، هسته اصلی کتابخانه مرکزی و بخش خطی آن را تشکیل داد. سیدمحمد مشکوة مجموعه بسیار نفیس خود را که با همت خود و پدرش نزدیک به سی سال گردآوری شده بود به دانشگاه تهران اهدا کرد و از آن پس، دانشگاه تهران بودجه‌ای برای خرید کتابهای خطی اختصاص داد که به تدریج بر مبلغ آن افزوده شد. به این ترتیب چندین مجموعه ارزشمند خطی نیز از مجموعه‌های شخصی برای کتابخانه خریداری شد و علاوه بر آن مجموعه‌های خطی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، الهیات و معارف اسلامی، حقوق و علوم سیاسی و مجموعه‌های وقفی دیگر نیز به کتابخانه مرکزی افزوده گردید. استاد محمدتقی دانش‌پژوه، نیز «از همان زمان که دانشگاه تهران با قبول نسخ خطی اهدایی استاد محمد مشکوة بنیادگرفت، مسئولیت تنظیم کتابخانه و تهیه فهرست و خرید نسخ خطی را عهده‌دار گردید و مخصوصاً در معرفی نسخه‌های خطی قابل خریداری و مشارکت در گروه ارزشیابی و تعیین نسخه‌هایی که باید از مجموعه‌های دیگر عکسبرداری شود اهتمام مخصوص و غیرقابل توصیفی مبذول داشتند.»^۱

بدین ترتیب، فهرست‌نویسی نسخه‌های خطی مجموعه مشکوة آغاز گردید و آقای علی‌نقی منزوی به تدوین جلد اول و دوم فهرست همت گمارد و استاد محمدتقی دانش‌پژوه از آن پس فهرست‌نویسی مجلدات سوم تا هجدهم دانشگاه

تهران را یک تنه به انجام رسانید. روش کار ایشان در فهرست‌نویسی مجموعه مرحوم سیدمحمد مشکوة، «روش موضوعی» است و شماره نسخ مبنای کار قرار نگرفته است. براین اساس، هر جلد به موضوعاتی مشخص اختصاص یافته و اطلاعات نسخ در دو بخش کتابشناسی (معرفی نگارنده کتاب و بحث درباره موضوع و تاریخچه آن و مؤلف نسخه) و نسخه‌شناسی (معرفی خصوصیات نسخه و ویژگیهای ظاهری آن) مدون گردیده است. در مجلدات ۱-۷، ابتدا اطلاعات کتابشناسی و سپس اطلاعات نسخه‌شناسی و شماره نسخه آمده است. نسخه‌ها و رسالات، نسبتاً مفصل و جامع معرفی شده و گاه معرفی و توضیحات یک کتاب و مؤلف چندین صفحه است.

مجلدات ۱-۷، سه جلد در هفت مجلد است و جلد سوم خود دارای ۵ بخش است که هر جلد مفصلاً معرفی خواهد گردید. این مجلدات مربوط به کتابهای اهدایی سیدمحمد مشکوة است و آقای محمد شیروانی، فهرستواره‌ای برای آن تنظیم کردند که شامل فهرستی از اسامی نام کتاب‌ها، مؤلفان و نسخ خطی به ترتیب شماره ۷ جلد است این فهرستواره که در سال ۱۳۵۵ به چاپ رسیده، برای استفاده محققان بسیار سودمند است فهرست نام کتابها و مؤلفان نیز در پایان مجلدات ۴، ۶ و ۷ موجود است.

اما مجلدات ۸ به بعد، دارای روشی متفاوت است. بدین معنا که نسخه‌های خطی براساس شماره نسخه در قفسه، فهرست گردیده‌اند و نه موضوع آنها. استاد خود در باب این تغییر روش

چنین می‌گوید: «در این مجلدات کنونی و آینده چون نسخ رو به فزونی است. با مشاوره با کتابشناسان صلاح در آن دیده شده است که روش شماره‌ای پیش گرفته شود و برای هر چند جلدی فهرست نامها تنظیم گردد.»^۲

در این مجلدات از فهرست که برحسب شماره است، نخست اطلاعات نسخه‌شناسی و شماره نسخه و مشخصات ظاهری نسخه درج شده است و سپس اطلاعات کتابشناسی در پی می‌آید. برعکس مجلدات پیشین که ابتدا اطلاعات کتابشناسی و سپس نسخه‌شناسی آورده شده بود.

استاد دانش‌پژوه رسالات متعدد یک مجموعه را تفکیک و به خوبی شناسایی کرده‌اند. هر رساله تحت عنوان شماره اصلی، خود با یک رقم اعشار جدا می‌گردد و مانند یک کتاب دارای آغاز و انجام و شماره صفحه است. جُنْگها و منشآت نیز به دقت معرفی و محتویات آنها معضلاً با ذکر جزئیات بیان

همانند این نسخه در کتابخانه دیده شد تا یقین گردد که کتاب چیست.»

مأخذ اصلی که مرحوم دانش‌پژوه از آنها بهره جسته است شامل سه دسته از فهراس عمومی مانند کشف‌الظنون، کشف‌الحجب، الذریعه، فهرست ابن‌نديم، فهرست طوس و... و دیگر فهرستهای عمومی اروپایی مانند فهرست استوری، بروکلمان و... و سوم فهرستهای خصوصی کتابخانه‌های جهان است که با دقت و پشتکار فراوان از آنها نقل کرده و در دیباچه برخی مجلدات فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه به معرفی و توصیف آنها پرداخته است.

درباره بیان اطلاعات نسخه‌شناسی کتابها، بر آنچه مالکان پیشین در پشت نسخه‌ها نوشته‌اند اکتفا نکرده است؛ بلکه یادداشتهای مالکان را مطالعه کرده و با بررسیهای خود آنها را استخراج و در صورت صحت به نقل آنها پرداخته است.

شده است. تلاش استاد بر آن بوده است تا اگر در جایی نسخه‌ای شناسانده یا کاملاً معرفی شده است در توصیف نمونه‌های دیگری از آن نسخه، مدرک آن یاد شود و شرح و توصیف کتاب و مؤلف جهت جلوگیری از تکرار و اطاله کلام بازگو نگردد.

فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه تهران نیز مانند دیگر فهرستهای مهم، به روش علمی کتابشناسی تنظیم شده و توصیفی و مستدل است. تدوین اطلاعات نسخه‌شناسی آن همان‌گونه است که استاد دانش‌پژوه می‌گوید: «برای نسخه‌شناسی، دست‌کم دوبار خود نسخه دیده شده و طبق اصول فنی وصف شده است. برای کتابشناسی، کوشش شده که اگر در مأخذ دیگری نام کتاب یاد شده باشد آن مأخذ نام برده شده بلکه در برخی از موارد به کتابخانه‌های تهران سری زده شد و نسخه‌های

مجلدات ارائه داده است خود درس روش تحقیق و اصول کتابشناسی و نسخه‌شناسی برای اسفدانت کنندگان از فهرست و محققان نسخ خطی است.

در اینجا برای آشنایی هرچه بیشتر علاقه‌مندان نسخ خطی، اطلاعات هر مجلد از فهرستهای نسخ خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران به تفصیل ذکر می‌گردد. باشد که مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

(۱) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. علی نقی منزوی. دانشگاه تهران: ۱۳۳۰ (کتب راجع به قرآن و دعا).

این جلد شامل ۲۷۵ صفحه است که در آن ۱۵۶ نسخه خطی معرفی شده است و ۱۸۵ رساله را دربرمی‌گیرد. موضوع آن درباره قرآن، تجوید، تفسیرهای فارسی و عربی و کتابهای ادعیه و زیارات و استخاره است. مقدمه این جلد را سیدمحمد مشکوة، مالک نسخ خطی، نگاشته و در آن به چگونگی اهدا و انتقال کتابخانه خود پرداخته است. در پایان کتاب نیز فهرستی از نام کتابها و اسامی مؤلفان با نظم الفبایی تهیه شده است.

(۲) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. علی نقی منزوی جلد دوم، دانشگاه تهران؛ ۱۳۳۰ (کتب ادبی).

جلد دوم در ۸۶۰ صفحه تنظیم شده است که در آن ۹۷ نسخه از متون ادبی به فارسی و عربی شامل ۱۱۰ رساله، ۶۹ نسخه از علوم ادبی فارسی و عربی در ۷۴ رساله، ۷۳ نسخه تاریخ و رجال و فهرست کتابها در ۷۸ رساله، ۱۷ نسخه از کتابهای مختلف شامل ۲۲ رساله شناسانده شده است.

در آغاز جلد دوم، چگونگی تحویل کتابخانه سیدمحمدمشکوة به دانشگاه تهران به همراه متن کامل سخنرانی ریاست وقت دانشگاه تهران، آقای دکتر سیاسی و نیز متن کامل سخنرانی دکتر مشکوة به چاپ رسیده است.

(۳) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، بخش یکم. دانشگاه تهران؛ ۱۳۳۲ (کتابهای فلسفی، عرفانی، کلامی).

جلد سوم، بخش نخستین در ۶۹۰ صفحه است که در آن ۴۴ نسخه منطبق در ۵۰ رساله، ۳۶۵ نسخه فلسفه طبیعی و الهی در ۴۶۹ رساله، ۱۷۵ نسخه عرفان در ۱۹۸ رساله، ۱۲۵ نسخه کلام در ۱۳۹ رساله و ۵۶ نسخه فلسفه عملی در ۶۴ رساله شناسانده شده است.

در آغاز این مجلد، استاد دانش‌پژوه، دیباچه‌ای

جلد پانزدهم، در واقع، فهرستواره مجلدات ۸-۱۴ و جلد هجدهم فهرستواره مجلدات ۱۵-۱۷ را شامل می‌شود. توضیحات کتابشناسی در مجلدات ۱۵-۱۷ مختصرتر و موجزتر است و درباره کتابهای شناخته شده و معروف، فقط به ذکر نام کتاب و مؤلف اکتفا گردیده است. اما روش به کار رفته همان روشی است که در مجلدات قبل نیز استفاده شده است.

استاد دانش‌پژوه، برای آشنایی هرچه بیشتر علاقه‌مندان و محققان نسخ خطی، در هر جلد، برای نمونه کلیشه و عکسهایی از خطوط و امضای علما و دانشمندان، صفحات آغاز و انجام و میانه کتابها، نمونه‌ای از یادداشتهای و حواشی نسخه را چاپ کرده است که بسیار جالب و مفید است. علاوه بر آن، توضیحات و نکاتی که استاد درباب معرفی فهراس، کتابشناسی یا برخی نسخ خطی در دیباچه برخی

جامع و مفصل در ۲۹ صفحه درباره فهرست‌نگاری سخن گفته است که بسیار مفید و قابل استفاده است. وی ضمن بررسی ریشه‌شناسی «فهرست» به سرگذشت کاغذ و اندازه‌های آن، قطع و اندازه کتاب و انواع آن، رنگها و آرایش در کاغذ، مرکب، رده‌بندی و شماره‌گذاری کتاب، چیدن کتابها در روزگار پیشین، کتابهای گنجینه‌ای، تاریخ فهرست‌نگاری و نمونه‌هایی از دقت دانشمندان درباره استاد به کتابها و معرفی کوتاهی از فهرست عمومی و فهرست کتابخانه‌های ایران (معرفی ۱۰ کتابخانه) پرداخته است.

۴) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، بخش دوم (مجلد چهارم) دانشگاه تهران: ۱۳۳۲ (کتابهای تاریخ، فلسفه، پزشکی، ریاضی و هنرهای شگفت‌انگیز و افزارهای علمی).

بخش دوم در ۴۴۰ صفحه است که در آن ۱۷ نسخه تاریخ فلسفه در ۱۸ رساله و ۸۲ نسخه پزشکی در ۹۰ رساله، ۱۲۶ نسخه ریاضی در ۱۳۳ رساله، ۱۱۹ نسخه هنرهای شگفت‌انگیز یا علوم غریبه در ۱۱۹ رساله و هفت شماره از افزارهای علمی شناسانده شده است. استاد دانش‌پژوه در دیباچه این جلد نیز در ادامهٔ مبحث فهرست‌نگاری، به معرفی فهرستهای جابر بن حیان، رازی، فهرست کتابخانه دولتی تبریز و نیز فهرستهای دیگری که وی در نگارش فهرست دانشگاه تهران از آنها بهره برده است می‌پردازد.

در پایان این جلد نیز فهرستی الفبایی از نام کتابها و رسالات و نیز نام مؤلفان با ذکر شماره صفحات آورده شده و پس از آن، فهرستی از نسخه‌های خطی براساس شماره و نام کتاب که دربرگیرندهٔ دو بخش اول و دوم جلد سوم است برای مراجعه آسانتر محققان فراهم گردیده است. بخش بعدی این مجلد، «بازپسین سخن دربارهٔ پاره‌ای از کتابها و نسخه‌ها که در دو بخش این دفتر شناسایی شده است» عنوان دارد و توضیحات و ارجاعات مفیدی با ذکر شمارهٔ صفحه و سطر بیان شده است. غلط‌نامهٔ این جلد نیز در پی این مبحث دیده می‌شود و مجلد چهارم با «خاتمه الطبع جلد سوم» که به قلم سیدمحمد مشکوة است و توضیحاتی درباره چاپ فهرستهای منتشر شده دانشگاه تهران است پایان می‌گیرد. وی در بخشی از این توضیحات می‌نویسد: «مقرر شد که فهرست این کتابخانه زیرنظر مستقیم این ضعیف بزودی تألیف و طبع و نشر شود. برای این کار دو نفر از شاگردان سابق حقیر که اکنون از دوستان فاضلم به شمار می‌آیند یعنی آقای محمدتقی دانش‌پژوه و آقای علینقی منزوی را برگزیدم».

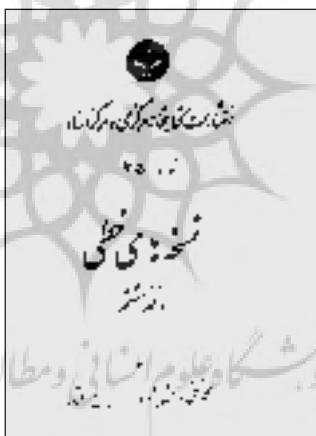
۵) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، بخش سوم (مجلد پنجم). دانشگاه تهران: ۱۳۳۵ (کتابهای اخبار و اصول و فقه).

در آغاز این مجلد، مقدمه‌ای به قلم محمد مشکوة (پسر) وجود دارد که در آن به اهمیت و چگونگی اهدای کتابخانه پدر خود به دانشگاه تهران می‌پردازد.

این دفتر، بخش سوم از جلد سوم و شامل سه گفتار است:

گفتار یازدهم شامل ۲۲۳ نسخه در موضوع اخبار و احادیث در ۲۹۲ رساله است. گفتار دوازدهم شامل ۸۰ نسخه در موضوع اصول فقه در ۸۵ رساله است. گفتار سیزدهم شامل ۱۹۷ نسخه در موضوع فقه در ۲۵۰ رساله است. این سه گفتار روی هم ۵۰۰۰ نسخه و ۶۲۷ رساله را شامل می‌شود.

در دیباچهٔ این جلد نیز همچون مجلدات قبل، استاد دانش‌پژوه دربارهٔ کتابشناسی و فهرست‌نگاری، به‌ویژه، در موضوع اسناد کتاب به نگارنده توضیحاتی ارائه می‌دهد.

۶) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، بخش چهارم (مجلد ششم). دانشگاه تهران: ۱۳۳۵

این دفتر، بخش چهارم از جلد سوم است. این بخش گفتار چهاردهم و پانزدهم را دربرمی‌گیرد و دنبالهٔ سه بخش پیش است و در آن کتابهای گوناگون دیگری که از قلم افتاده یا آقای سیدمحمد مشکوة، پس از این برای کتابخانه فراهم ساخته‌اند معرفی گردیده است. گفتار چهاردهم این جلد شامل ۳۱۲ نسخهٔ خطی است که ۳۳۳ رساله را دربرمی‌گیرد. در گفتار پانزدهم نیز از ۷۴ نامه و رساله که از ابن سینا دانسته شده یاد شده است. از صفحه ۲۴۶۱ تا ۲۵۵۹ نیز کلیشه‌هایی از چند نسخهٔ ارزندهٔ این مجموعه معرفی گردیده است. در بخش

یادداشتها که از صفحه ۲۵۶۰ تا ۲۶۰۰ را شامل می‌شود، یادداشتها و توضیحات با ارزش استاد دانش‌پژوه دربارهٔ بعضی از نسخ و مؤلفان آنها وجود دارد که نشان‌دهندهٔ تحقیق و تدقیق ایشان در کتاب‌شناسی‌های اسلامی و فهرس نسخ خطی است. در بخش دیگری از کتاب؛ فهرست نام کتابها، مؤلفان و نسخ خطی به ترتیب شماره، به قلم استاد دانش‌پژوه تهیه شده است تا مورد استفاده بیشتر محققان قرار گیرد و پس از آن، فهرست کاملی از نام کتابها، مؤلفان، دانشمندان، جایها و کسانی که در چهار بخش این مجلد از آنها یاد شده است به قلم آقای علی‌نقی منزوی گردآوری شده است.

۷) فهرست کتابخانه اهدایی آقای سیدمحمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، بخش پنجم، دومین ذیل (مجلد هفتم). دانشگاه تهران: ۱۳۳۸.

این دفتر، بخش پنجم از جلد سوم و مجلد هفتم کتابهای مجموعه‌های سیدمحمد مشکوة است. این جلد گفتار شانزدهم را شامل می‌شود و دنبالهٔ چهار بخش پیش است و در آن از کتابهای دیگری که مرحوم محمد مشکوة، پس از آن به کتابخانه بخشیده است و تعدادی از نسخی که از قلم افتاده بود سخن رفته است. در این گفتار ۱۶۰ نسخهٔ خطی شامل ۱۶۳ رساله در موضوعات مختلف معرفی و فهرست شده است.

استاد دانش‌پژوه، همچون مجلدات قبل، در دیباچهٔ این جلد نیز دربارهٔ فهرست‌نویسی و کتابشناسی، به‌ویژه یاد کردن آغاز و انجام نسخ خطی جهت شناساندن کتاب سخن گفته است و مثالهایی از فهرس علمای پیشین، برای نمونه ذکر کرده که در نوع خود مفید و قابل استفاده است. در پایان این بخش، فهرست نام کتابها، مؤلفان و نسخ خطی به ترتیب شماره و همچنین نمایه‌ای موضوعی از مجلد هفتم با نظم الفبایی تهیه شده است.

۸) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد هشتم، دانشگاه تهران: ۱۳۳۹.

استاد دانش‌پژوه در دیباچهٔ جلد هشتم به معرفی کتابخانهٔ مرکزی و موجودی آن پرداخته است و چگونگی تحصیل نسخ را از دو طریق اهدا و خریداری امکان‌پذیر می‌داند و سپس به نسخ خریداری دانشگاه تهران از آقای فخرالدین نصیری امینی با ۵۵۰ نسخه می‌پردازد. این نسخ از شماره ۱۷۶۳ تا ۲۳۱۲ فهرست را شامل می‌شود و در تاریخ ۱۳۳۶/۶/۲۷ خریداری گردیده است.

مجموعه دیگری که بدان اشاره شده است، نسخ خطی آقای حسین علی باستانی راد است که

بالغ بر ۲۴۵۹ جلد است و از شماره ۲۳۸۷ تا ۴۸۴۵ را شامل می‌شود و بیشتر شامل متون نظم و نثر فارسی است و در تاریخ ۱۳۳۷/۱۰/۸ خریداری شده است. مجلد هشتم فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه تهران به بعد، از این پس بر اساس شماره نسخه تنظیم شده و این جلد شامل شماره ۱۳۲۱ تا ۲۱۲۰ است و از صفحه ۱-۷۶۰ را دربرمی‌گیرد.

۹) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد نهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۲۱۲۱ تا ۲۶۲۹ است و از صفحه ۱ تا ۷۶۱ را دربرمی‌گیرد.

۱۰) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد دهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۲۶۳۰ تا ۳۰۶۲ است و از صفحه ۱ تا ۱۵۰۵ را دربرمی‌گیرد.

۱۱) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد یازدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۳۰۶۳ تا ۳۴۹۶ است و از صفحه ۱ تا ۲۵۰۴ را دربرمی‌گیرد.

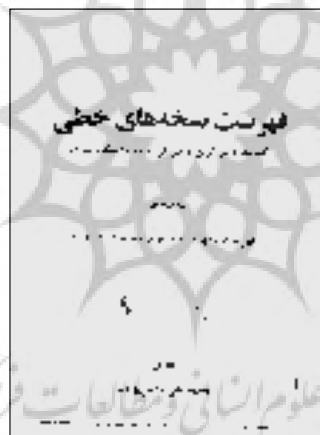
۱۲) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد دوازدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۳۴۹۷ تا ۴۰۱۳ است و از صفحه ۱ تا ۲۵۰۵ را دربرمی‌گیرد.

۱۳) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سیزدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۴۰۱۴ تا ۴۵۷۹ است و از صفحه ۱ تا ۳۵۱۲ را دربرمی‌گیرد.

۱۴) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد چهاردهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۰. شامل نسخ خطی شماره ۴۵۸۰ تا ۴۹۴۴ است و از صفحه ۱ تا ۳۵۱۳ را دربرمی‌گیرد.

۱۵) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد پانزدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۴۵. شامل نسخ خطی ۴۹۴۵ تا ۵۴۰۰ است و از صفحه ۱ تا ۴۲۴۴ را دربرمی‌گیرد. بخشی از این مجلد (۲۸۰ صفحه) به فهرست نام کتابها و مؤلفان نسخه‌های وصف شده در مجلد ۸ تا ۱۵ اختصاص یافته است که در این فهرست، در میان نسخه‌های خریداری شده چندجلدی از مجموعه آقای سیدمحمد مشکوة وجود دارد.

۱۶) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد شانزدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۵۷. شامل نسخ خطی شماره ۵۴۰۱ تا ۸۰۰۰ است و از صفحه ۱ تا ۷۶۸ را دربرمی‌گیرد. این جلد به دلیل گرفتاریهای چاپخانه به تعویق افتاد و نزدیک به ده سال چاپ آن به طول انجامید. در دیباچه این جلد، فهرستی از نام اهداکنندگان

نسخه‌های خطی به مجموعه کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران با ذکر تعداد و شماره نسخه‌ها در فهرست و سال اهدا وجود دارد که بالغ بر سی نفر هستند از آن میان، سیدمحمد مشکوة با ۱۳۲۹ جلد، شهرداری گرگان (به وسیله فاضل فقید مسیح ذبیحی) با ۲۲۱ جلد، الیس، مستشرق انگلیسی که وزارت آموزش و پرورش کتابهای وی را که آقای تقی‌زاده خریده و به ایران فرستاده بود و در انبار مانده بود به دانشگاه تهران داد با ۱۱۳ جلد، بیشترین تعداد نسخ خطی را به دانشگاه تهران اهدا کرده‌اند. پس از آن، مشخصات مجموعه‌های مهم خریداری شده که بالغ بر ۱۶ مجموعه است ذکر گردیده که از آن جمله می‌توان به مجموعه نصیری امین، باستانی‌راد، سعید نفیسی، فروزانفر، خاندان علوی یزدی و... اشاره کرد.

۱۷) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد هفدهم، دانشگاه تهران: ۱۳۶۲. شامل نسخ خطی شماره ۸۰۰۱ تا ۱۰۰۵۰ است. در دیباچه این مجلد، استاد دانش‌پژوه ضمن خشنودی از به پایان رسانیدن معرفی و فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، یادداشتهای چندی درباره برخی از نسخه‌های خطی جلدهای ۱۶ و ۱۷ نگاشته است که توضیحاتی درباره ارجاعات لازم یا مأخذ مربوط به این نسخ است.

۱۸) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه، جلد هجدهم، دانشگاه تهران. این مجلد در واقع فهرستی است از نام کتابها و مؤلفان و عکسهای نمونه برای مجلدات ۱۶ و ۱۷. این فهرست شامل فهرست نام نگارندگان و نام کتابها (با نظم الفبایی) و ذکر شماره نسخه خطی و کلیشه تعدادی عکس از چند نسخه خطی است که از صفحات آغاز، انجام، میانه یا صفحه عنوان آنها تهیه شده است و برای نمونه ۶۵۲ صفحه عکس از ۲۲۲ نسخه خطی تهیه شده است.

معرفی فهرست میکروفیلم‌ها:

۱) فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، جلد اول، دانشگاه تهران: ۱۳۴۸. مجموعه میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، بالغ بر ۸۰۰۰ حلقه تهیه شده از کتابخانه‌های ایران و جهان، یکی از غنی‌ترین مجموعه‌های با ارزش دانشگاه تهران محسوب می‌شود.

این مجموعه میکروفیلم‌ها شامل نسخه‌های خطی، فرمانها و قباله‌ها و مکاتیب تاریخی، عکسهای قدیمی از رجال و مناظر ایران، کتب چاپی نادر، جراید و مجلات قدیمی است. بخش مهمی از این میکروفیلم‌ها مربوط به کتابخانه‌های انگلستان، فرانسه، ترکیه است که به گفته استاد افشار بسیاری از آنها به تشخیص و همت و مراقبت علمی دکتر مجتبی مینوی تهیه شده است.

استاد محمدتقی دانش‌پژوه از دو راه در توسعه این مجموعه کوشیده است: اول انتخاب از فهراس منتشر شده کتابخانه‌های اروپایی و دوم تجسس و سنجش در کتابخانه‌های شهرهای مختلف ایران مانند مشهد، اصفهان، یزد، همدان و رشت و... بخش دیگر این میکروفیلم‌ها از کتب خطی

مجموعه‌های خصوصی تهیه شده است مانند کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، مجتبی مینوی، سیدعلی محمد وزیری، حسنعلی غفاری (معاون‌الدوله)، اصغر مهدوی، محمود فرخ، تقی مشیری یزدی، دکتر حشمت مؤیدی، حاج‌باقر ترقی (رقت) و دیگران. در نهایت، بخش دیگری از این مجموعه با ارزش، با همکاری رایزنیهای فرهنگی ایران از کشورهای هندوستان، پاکستان، روسیه و... تهیه شده است.

فهرست جلد اول میکروفیلم‌ها، مشتمل بر معرفی دو هزار و اندی مجلد کتاب است که براساس نام کتاب به ترتیب حروف تهجی منظم شده است. پس از نام کتاب، نام مؤلف ذکر گردیده و توضیحات مختصری درباره کتاب و نیز مجلدات و فصول و ابواب و موضوع آن درج می‌آید. چنانچه از یک کتاب چندین میکروفیلم وجود داشته باشد براساس شماره میکروفیلم از کوچک به بزرگ تنظیم شده است. مأخذ و کتابشناسی‌های مفیدی نیز جهت استفاده بیشتر محققان آورده شده است مانند فهرس کتابخانه‌های داخل و خارج، بادلیان، استوری، ریو، بروکلان، نشریه نسخ خطی، فهرست مشهد مجلس و... و چنانچه نسخه تصحیح یا چاپ شده باشد ذکری از مشخصات چاپی آن نیز آمده است.

پس از اطلاعات کتابشناسی، توصیفات نسخه‌شناسی میکروفیلم‌ها ذکر می‌گردد که شامل شماره میکروفیلم (ها)، نام کتابخانه‌ای که نسخه در آن نگهداری می‌شود، شماره نسخه در آن کتابخانه، نوع خط، نام کاتب و تاریخ کتابت، تعداد برگها و تعداد سطور است.

بخش دوم جلد اول، شامل جنگها و مجموعه‌هاست. در این بخش، تعداد ۵۸۵ جنگ و مجموعه که هر یک دارای رسالت متعددی است مورد شناسایی و معرفی مفصل قرار گرفته است. بدین ترتیب، رسالت مختلف هر مجموعه با ذکر شماره صفحه، عنوان و موضوع تفکیک گردیده و مشخصات نسخه‌شناسی هر یک در صورت تفاوت بیان شده است.

در بخش پایانی این جلد، فهرست نام کتابها و مؤلفان، با ارجاع شماره صفحه آمده است تا محقق بتواند با یافتن شماره صفحه موردنظر نام کتاب یا رساله را پیدا کند و شماره میکروفیلم موردنظر را در ذیل آن بیابد. این مجلد به مناسبت برگزاری مراسم علمی و تحقیقاتی، از ۱۱ تا ۱۶ آبان ۱۳۴۸ در دانشگاه تهران، درباره احوال و آثار رشیدالدین فضل‌الله همدانی منتشر گردیده است.

۲) فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، جلد دوم، دانشگاه تهران: ۱۳۵۳.

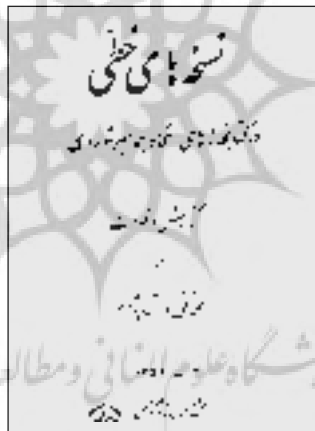
این جلد از فهرست میکروفیلم‌ها حاوی مشخصات آن تعداد از میکروفیلم‌های شماره ۳۰۰۱-۴۰۰۰ است.

بخش نخستین این جلد شامل آن تعداد از میکروفیلم‌هایی است که در جلد اول فهرست قید نشده است و شامل ۱۲۷ حلقه است (افتادگیهای جلد اول). بخش دوم، توصیف میکروفیلم‌های شماره ۳۰۰۰ به بعد است. در این میان برخی شماره‌ها شامل میکروفیلم‌های مجلات علمی است که عموماً از دانشگاه توکیو ژاپن تهیه شده است و به زبان‌های خارجی است؛ مثلاً شماره‌های ۳۹۰۱-۳۹۱۲ و برخی دیگر. فهرست نویسی میکروفیلم‌های آثار اروپایی را آقای پات مارتینز، مشاور کتابخانه مرکزی در آن زمان به عهده داشته است.

در بخش پایانی، فهرستی از نام کتابها و مؤلفان به فارسی و لاتین جهت استفاده بیشتر محققان تهیه شده است.

این مجلد به مناسبت چهلمین سال تأسیس دانشگاه تهران به چاپ رسیده است.

۳) فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی

دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، جلد سوم، دانشگاه تهران: ۱۳۶۳.

این مجلد شامل دو بخش است: بخش اول درباره میکروفیلم‌های شماره ۴۰۰۱-۶۲۲۵ است که از نسخه‌های خطی چندین کتابخانه تهیه شده است یا متعلق به روزنامه‌ها و مجلات است و بخش دیگر عکسهاست که به ترتیب شماره از کوچک به بزرگ منظم گردیده است. سپس از صفحه ۲۸۰-۲۸۶ یادداشت‌هایی درباره برخی نسخه‌ها نوشته شده است. میکروفیلم‌های مربوط به روزنامه‌ها و مجلات شامل ۲۵۷ عنوان است که از قدیمی‌ترین نشریات (دوره مشروطیت) تا دوره معاصر را دربرمی‌گیرد و اطلاعاتی شامل نام روزنامه، نام صاحب امتیاز، سال تأسیس و مکان انتشار، نوع انتشار (ماهانه، هفتگی، هفته‌ای دوبار و...) را دربرمی‌گیرد. روزنامه‌ها

بخش مهمی از مجموعه میکروفیلم‌ها به شمار می‌رود که مراجعان فراوانی نیز دارد.

شایان ذکر است که کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران علاوه بر میکروفیلم‌های معرفی شده در سه مجلد مذکور، دارای تعدادی میکروفیلم از نسخ خطی کتابخانه و میکروفیلم‌های اهدایی یا مبادله از داخل و خارج کشور است که در دفاتر ثبت کتابخانه قابل دسترسی است و در طول این سالیان به مجموعه کتابخانه افزوده شده است و امید می‌رود به زودی فهرست جدیدی از آن منتشر گردد و در اختیار محققان قرار گیرد.

نشریه نسخه‌های خطی، نخستین گام در فهرست‌نگاری و کتابشناسی

نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، عنوان نشریه‌ای است درباره نسخه‌های خطی اسلامی که برای اولین بار در ایران از طرف دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. موضوع آن تنظیم فهرست و معرفی نسخه‌هایی است که در کتابخانه‌های مختلف ایران و نیز در مجموعه‌های خصوصی اشخاص وجود دارد. به همین منظور، این نشریه از سوی کتابخانه مرکزی دانشگاه، هرچند یکبار منتشر شد تا محققان ایرانی و خارجی از کیفیت نسخ و محل وجود آنها مطلع شوند و در تحقیقات خود و انتشار متون قدیم، نسخ اصیل و کهن را مورد استفاده قرار دهند.

این نشریه در دوازده دفتر و زیر نظر آقایان محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار با مقالاتی از ایشان در موضوع نسخه‌های خطی و با همکاری محققان و اساتید این فن منتشر گردید. استاد دانش‌پژوه قصد خود را از انتشار این نشریه چنین بیان می‌کند:

«قصد ما این بود که با این دفترها، آنچه از میراث فرهنگی و دینی که در کتابخانه‌های دیگر ما و درجهان هست یادی بکنیم تا بدانیم در کجا است و بتوانیم هرگاه بخواهیم و بتوانیم به سراغ آنها برویم یا تصویری از آنها به دست آوریم و همان کاری را که ملت‌های متمدن و پیشرفته جهان در مجلات علمی و سفرنامه‌ها کرده‌اند دنبال کنیم.»

بدین منظور به جهت آشنایی هرچه بیشتر محققان و علاقه‌مندان نسخ خطی با آثار و تحقیقات استاد محمدتقی دانش‌پژوه و مقالات نشریه نسخه‌های خطی نگارنده کوشیده است تا به معرفی مجلدات دوازده‌گانه نشریه نسخه‌های خطی بپردازد. شاید گام کوچکی باشد در شناسایی و معرفی مقالات و تهیه کتابشناسی آثار استاد دانش‌پژوه.

ذکر این نکته ضروری است که در معرفی دفاتر نشریه، مقالاتی که موضوع آنها فهرست‌های نسخ

خطی است در اولویت قرار گرفته است و کوشش بر آن بوده تا در ابتدا مقالات دانش‌پژوه و سپس به لحاظ اهمیت فهارس، فهرستی از نسخ خطی مجموعه‌های داخل و خارج منتشره در نشریه معرفی گردد.

امید است تا با مطالعه آن، به کوشش‌های خستگی‌ناپذیر استاد دانش‌پژوه در جست‌وجو، شناسایی و فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور آگاه‌تر شویم و عطش سیری‌ناپذیر وی در معرفی رسایل گوناگون را بهتر ارج نهیم.

(۱) نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر اول، زیرنظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۳۹ (دارای ۱۰ مقاله و ۲۷۲ صفحه).

وصف نسخی مفید از کتابخانه گلستان: عباس اقبال، به کوشش دانش‌پژوه.
در یادداشت‌های مرحوم عباس اقبال که پاره‌ای از آنها به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران رسیده بود، وصفی از چند نسخه خطی به خط اقبال و بسیاری نیز با امضای وی دیده می‌شود که از نظر کتابشناسی و نسخه‌شناسی سودمند است و جهت آشنایی خوانندگان بانکاتی در باب کتابشناسی مفید است.
یک نسخه نفیس به خط خواجه نصیرالدین طوسی و امضای الخ بیگ و سلطان احمد جلایر:
عباس اقبال، به کوشش دانش‌پژوه.
فهرست پاره‌ای از کتابهای اخلاق و سیاست: دانش‌پژوه

وی در این مقاله، تعداد ۱۶۴ نسخه خطی فارسی را در موضوع اخلاق و سیاست با ذکر نام مؤلف و شماره نسخه در کتابخانه‌های داخل و خارج

ادبیات فارسی، تألیف استوری: عباس اقبال، به کوشش دانش‌پژوه. این مقاله که اصل آن به قلم عباس اقبال نگارش یافته است، به کوشش مرحوم استاد دانش‌پژوه در مجلد اول نشریه نسخه‌های خطی به چاپ رسیده است. وی به لحاظ اهمیت آن می‌گوید:

«کتاب مشهور Persian Literature تألیف خاورشناس مشهور، استوری که تاکنون از جلد نخستین آن دو جزء و از جلد دوم، جزء مربوط به ریاضیات نشر شده، از آثاری است که مرحوم عباس اقبال به ترجمه آنها دست زده بوده است و خوشبختانه در میان اوراق و نوشته‌های بازمانده از آن مرحوم ترجمه نخستین دفتر از کتاب مذکور که مربوط به علوم قرآنی است در دست می‌باشد و عیناً به چاپ می‌رسد.»

(۲) نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر دوم، زیرنظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۴۱ (دارای ۱۲ مقاله و ۲۸۶ صفحه).

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه خصوصی دکتر اصغر مهدوی: دانش‌پژوه
این مجموعه نفیس که دکتر اصغر مهدوی طی سالهایتمادی در جمع‌آوری نسخه‌های خوب و ممتاز و نفیس سعی و جد کرده است، شامل ۸۶۹ نسخه خطی است. در این فهرست، اطلاعاتی درباره نام کتاب، مؤلف، تاریخ کتابت، نوع خط، نام کاتب، نوع کاغذ و... و نیز تعداد نسخ موجود از آن در کتابخانه‌ها و سایر اطلاعات کتابشناسی و

نسخه‌شناسی مختصری آورده شده است.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه موزه ایران باستان: دانش‌پژوه
در این فهرست تعداد ۸۱ مجلد از کتاب و مجموعه‌های نسخه‌های خطی معرفی شده است. در موزه ایران باستان گذشته از آثار عتیق و کهن، کتابهایی نیز از آستانه شیخ صفی اردبیلی و تربت شیخ جام جمع آمده است یا از عتیقه‌فروشان خریداری شده است. در دفتر بزرگ اموال موزه، آثار کهن و کتب و قرآنها با شماره ثبت شده است. استاد دانش‌پژوه در این مقاله، به وصف مختصری از آنها پرداخته است.

فهرست کتابخانه مجلس سنا: دانش‌پژوه
در کتابخانه مجلس سنا تعداد ۷۶ مجلد نسخه خطی موجود است که فهرست این نسخ و رسالات در این مقاله معرفی شده است. این فهرست برحسب حروف تهجی نام کتاب منظم شده و کتابها و رساله‌های مندرج در مجموعه‌ها نیز هر یک در جای خود نام برده شده است تا به آسانی بتوان به آنها پی برد.

از دیگر فهارس نسخ خطی در این شماره نشریه می‌توان به فهرست نسخه‌های خطی فارسی یوگسلاوی از آقای ایرج افشار و فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی اشاره کرد.

(۳) نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر سوم، درباره نسخه‌های خطی، زیرنظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۴۲ (دارای ۱۳ مقاله و ۴۸۸ صفحه).

در این شماره نشریه، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های مختلفی به وسیله استاد دانش‌پژوه معرفی گردیده که عبارت است از:
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سازمان لغتنامه دهخدا (۱)

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستانه امامزاده عبدالعظیم حسنی در شهر ری (۱)
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سازمان لغتنامه دهخدا (۲)

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستانه امامزاده عبدالعظیم حسنی در شهرری (۲)
اطلاعاتی درباره برخی از نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده پزشکی

آشنایی با چند نسخه دیگر از کتابخانه دکتر اصغر مهدوی
همچنین، در این شماره معرفی ادامه فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی و فهرست اسناد قاجاری در کتابخانه وزارت امورخارجه و فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه موزه ایران باستان از آقای ایرج افشار وجود دارد و نیز فهرست‌های دیگری نیز منتشر گشته است که عبارت است از:

مکتبه الخلانی العامة فی بغداد، کتابخانه آقای دکتر حسین علی محفوظ در بغداد، کتابخانه توفیق وهبی در بغداد، مکتبه الامام امیرالمؤمنین العامة (نجف)، کتابخانه آقای حکیم در نجف در مدرسه هندی، کتابخانه مدرسه بروجردی در نجف، کتابخانه تکیه شوشتریها در نجف، مکتبه جامعه النجف، کتابخانه جعفریه در مدرسه هندی در کربلا، کتابخانه مدرسه بادکوبه در کربلا، کتابخانه خصوصی آقای عبدالرضای شهرستانی در کربلا، کتابخانه جامع الامام ابی یوسف در کاظمین، مکتبه شیخ الاسلام عارف حکمت در مدینه، مکتبه المدینه المنوره العامة، المکتبه المحمودیه فی الحرم النبوی، مکتبه الحرم النبوی، مکتب مظهر فی رباط مظهر (مدینه)، مکتبه الحرم المکی، مکتبه مکه المکرمة.

فهرست کتابخانه بهار

فهرست نسخه های آقای مسعود محتشمی

علاوه بر فهرس مذکور، فهرست کتابخانه های ذیل نیز به قلم استاد ایرج افشار نگاشته شده است که به دلیل اهمیت و آشنایی با آن کتابخانه ها بیان می گردد:

نسخه های فارسی در کتابخانه ملی و دانشگاهی اورشلیم

سی و چهار نسخه خطی از چند نسخه خصوصی

نسخه های خطی آقای ثامن

نسخه های خطی آقای ابراهیم دهگان

نسخه آقای باقرزاده

نسخه های خطی حسن علی غفاری، معاون الدوله

نسخه های آقای امیرتوکل کامبوزیا گُرد زعفرانلو (زاهدان)

نسخه های احمدخان ملک ساسانی

نسخه های خطی تازه در کتابخانه ملی پاریس

نسخه های خطی انجمن پادشاهی آسیایی (لندن) مجموعه السیس

نسخ خطی فارسی در کتابخانه دانشگاه اوترخت

نسخ خطی فارسی در کتابخانه ملی اسکاتلند (ادنبورگ)

نسخ خطی فارسی در کتابخانه دانشگاه ادنبورگ، مجموعه نیوکالج اهدایی به دانشگاه

نسخ خطی کتابخانه سلطنتی کپنهاگ

نسخ خطی فارسی در کتابخانه دانشگاه استکلهم

بعضی از نسخ خطی دانشگاه میشیگان

مجموعه کتب خطی و چاپی و اسناد و عکس حسن علی غفاری، معاون الدوله، اهدایی به دانشگاه تهران

همچنین علاوه بر موارد فوق، فهرستهای پراکنده دیگری نیز به قلم برخی دیگر از محققان و فهرست نویسان نگاشته شده که عبارت است از:

مسجدجامع عتیق شیراز، کتابخانه خانقاه احمدیه، کتابخانه دانشکده ادبیات، کتابخانه آستانه یا مزار شاه چراغ یا احمدبن موسی، کتابخانه ملی پارس، موزه معارف شیراز، کتیبه مزار ابوذر عابدیلی، کتیبه مدخل مسجد وکیل، نسخ خطی آقای حاج محمد خلیلی، کتابخانه دکتر خاوری موزه شایسته، کتابخانه های آقای صدرالدین محلاتی، کتابخانه آقای دکتر حسینی، نسخه های آقای فروردین، نسخه های آقای سیدامین الله کوثر، اسناد آقای عبدالکریم مکارمی، کتابخانه آقای دکتر میر، نسخه های آقای واجد، کتابخانه خاندان حاج سیدنورالدین هاشمی حسینی، کتابخانه آقای دکتر وصال.

فهرست کتابخانه های عمومی و خصوصی اصفهان:

شامل کتابخانه دانشکده ادبیات اصفهان، شهرداری اصفهان، رضویه مدرسه صدر، کتابخانه فرهنگ اصفهان، موزه کلیسای ارمنیان جلفا، کتابخانه آقای دکتر کارول میناسیان، کتابخانه آقای کتابی.

فهرست کتابخانه های عمومی و خصوصی همدان:

شامل فهرست کتابخانه آرامگاه بوعلی (پرویز ادکایی)، کتابخانه مزار استرو مردخای، کتابخانه اعتمادالدوله، کتابخانه دبیرستان امیرکبیر، اداره اوقاف، کتابخانه اوقاف، کتابخانه مدرسه دامغانی، کتابخانه مدرسه زنگنه، کتابخانه مدرسه غرب همدان، کتابخانه آقای حاجی ایزدی، کتابخانه آقای محمود ایزدی، کتابخانه آقای بحرالفضایل، کتابخانه آقای قاسم بُرتا، نسخه های آقای حاج سیدنصرالله بنی صدر، نسخه های آقای حسن پنبه چی، نسخه های آقای دکتر جلالی، نسخه های آقای دامغانی، نسخه های آقای سیدمحمد نجفی عرب زاده، کتابخانه آقای کمالی، نسخه های آقای تقی یوسفی.

فهرست کتابخانه های عمومی و خصوصی رشت:

شامل کتابخانه ملی، فرمانهای کتابخانه ملی رشت، کتابخانه مدرسه مهدویه رشت، کتابخانه آقای شاد قزوینی.

فهرست کتابخانه های قم:

شامل کتابخانه آستانه قم، کتابخانه مدرسه فیضیه، کتابخانه مسجداعظم.

فهرست کتابخانه آقای میرزا ابوالحسن پیشنماز آملی در آمل

فهرست کتابخانه های عراق و عربستان سعودی

شامل المکتبه المركزيه فی جامع بغداد، مکتبه معهدالدراسات الاسلامیه، العلیا فی جامعه بغداد، المکتبه القاریه فی الحضرة الگیلانیه فی بغداد،

فهرست نسخه های خطی کتابخانه فرخ در مشهد: تقی بینش

فهرست نسخه های خطی کتابخانه های هنرهای زیبای کشور: یحیی ذکاء با همکاری دانش پژوه

فهرست کتابخانه محمود فرهادمعمتمد: غلامرضا فرزانه پور با همکاری دانش پژوه

روش فهرست نگاری استاد دانش پژوه در معرفی این کتابخانه ها، همان روشی است که ایشان در فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه در پیش گرفته اند که شامل دو قسمت اطلاعات تفکیک شده کتابشناسی و نسخه شناسی است.

۴) نشریه نسخه های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر چهارم، زیرنظر محمدتقی دانش پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۴۴ (دارای ۹ مقاله و ۶۹۴ صفحه).

در این شماره، ۱۶۶۴ نسخه خطی مربوط به ۸ کتابخانه عمومی و خصوصی معرفی می شود.

فهرست کتابخانه های شهرستانها (تبریز - کاشان - یزد - اصفهان): دانش پژوه

آشنایی با اثری از مظفرین اردشیر عبادی: دانش پژوه

اسناد آستانه درویش تاج الدین حسن ولی: دانش پژوه

مقالات و فهرس مفید دیگری نیز در این شماره از کتابخانه های خارج از کشور به قلم ایرج افشار موجود است از جمله:

فهرست نسخه های خطی فارسی کتابخانه دانشگاه هاروارد

فهرست نسخه های خطی فارسی در کتابخانه های عمومی فرانسه

فهرست نسخه های خطی فارسی موزه بریتانیا به نقل از مردیت اونس

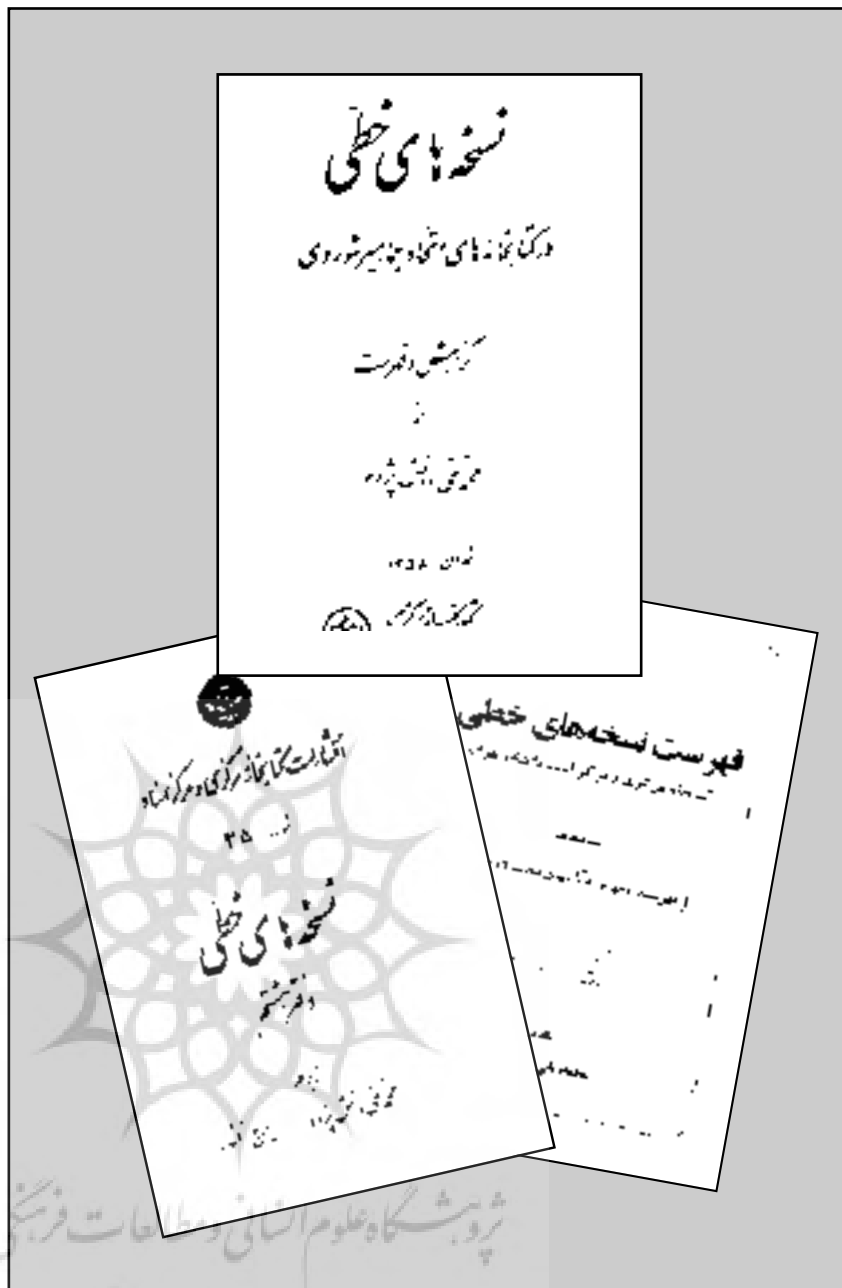
فهرست قسمتی از کتابهای خطی فارسی کتابخانه ملی تهران از دکتر مهدی بیانی.

۵) نشریه نسخه های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر پنجم، زیرنظر محمدتقی دانش پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۴۶ (دارای ۲۸ مقاله و ۷۶۷ صفحه).

در این شماره، فهرست تعداد بسیاری از مجموعه های نسخ خطی عمومی و خصوصی کتابخانه های داخل و خارج از کشور به قلم استاد دانش پژوه و ایرج افشار تهیه شده است که به تفصیل عبارت است از:

فهرست کتابخانه های عمومی و خصوصی شیراز:

شامل اداره اوقاف، کتابخانه خدای خانه

علاوه بر آن قسمتی از فهرس نیز به قلم آقای ایرج افشار به شرح ذیل نگارش یافته است:

فهرست کتابهایی که به دستور شاهزاده محمودلی میرزا در یزد ترجمه و تألیف شده است نسخه‌های خطی ابراهیم دهگان نسخه‌های خطی اصفهان (شیخ حسن جابری انصاری)

همچنین فهرست نسخه‌های خطی شهاب طاهری به قلم خود وی و فهرست قسمتی از کتب خطی کتابخانه مرحوم عبدالحسین بیات، از احمد گلچین معانی در این نشریه موجود است.

۷) نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر هفتم، زیرنظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۵۳ (دارای ۲۸ مقاله و ۸۱۱ صفحه).

این شماره نشریه که حاوی ۲۸ مقاله است به معرفی فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌هایی چند از ایران و خارج از کشور پرداخته است که به قلم آقایان دانش‌پژوه و افشار، منزوی، و دیگران است. محمدتقی دانش‌پژوه:

کتابخانه آیت‌الله رضوی در کاشان
کتابخانه دکتر حسین مفتاح در تهران
فهرست نسخه‌های خطی دکتر حافظ فرمانفرمایان
فهرست نسخه‌های خطی مرحوم دکتر رضا صحت

فهرست چند نسخه خطی از افغانستان
فهرست نسخه‌های خطی خاندان مرحوم اسدالله خاکپور
فهرست نسخه‌های کتابخانه مجلس سنا (دنباله)

ایرج افشار
نسخ خطی کتابخانه انجمن آثار ملی
نسخه‌های خطی مرحوم سعید نفیسی
نسخه‌های خطی در کتابخانه سرکنسولگری استانبول

نسخه‌های خطی همایون صنعتی‌زاده
سیدعبدالعزیز طباطبایی:
کتابخانه طباطبایی در تبریز
کتابخانه مزار عبدالقادر گیلانی در بغداد
نسخه‌های خطی ثقة‌الاسلام در تبریز
نسخ فارسی در کتابخانه‌های رومانی: سلطان حسین سندجی

نسخه‌های خطی مجموعه دکتر علی‌اکبر فیاض: دانش‌پژوه و افشار
نسخه‌هایی در یزد: سیداحمد حسینی
فهرست نسخه‌های خطی حسن عاطفی:
حسن عاطفی
محمود فاضل:

این شماره نشریه، با عنوان دفتر ششم، به یادگار انعقاد مجلس علمی و تحقیقاتی، از ۱۱ تا ۱۶ آبان ۱۳۴۸، درباره احوال و آثار رشیدالدین فضل‌الله همدانی است و ۱۵ مقاله دارد.

فهرستی که به قلم محمدتقی دانش‌پژوه تهیه شده عبارت است از:

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آقای میرحسینای قزوینی
نسخ خطی کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی
فهرست نسخ خطی کتابخانه سنا
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آقای مجتبی مینوی

چند نسخه از مرحوم دکتر بیانی
نسخه‌های خطی آقای دکتر حسن سادات
ناصری

فهرست نسخ وقفی علی‌اصغر حکمت به آستان قدس و نیز فهرست نسخ عبدالمجید مولوی: مهدی ولایی

فهرست چند مجموعه کتابخانه مجلس شورای ملی: احمد گلچین معانی
فهرست کتابخانه کاظم مدیرشانه‌چی: مدیر شانه‌چی

تتمه فهرست کتابخانه فرخ: تقی بینش
فهرست نسخه‌های خطی حاج‌سیدعلی اصغر اصغرزاده: به قلم خود ایشان.

۶) نشریه نسخ خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. دفتر ششم، زیرنظر محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران: ۱۳۴۸ (دارای ۱۵ مقاله و ۶۹۸ صفحه).

نسخه‌های خطی محمود فاضل
نسخه‌های خطی مدرسه حاج حسن در مشهد
نسخه‌های خطی مدرسه عباسقلی خان در
مشهد

سماعی حائری:

فهرست کتابهای خطی رامسر
فهرست کتابخانه شخصی عبدالوهاب
فهرست تنکابنی در رامسر
اصغر اصغرزاده:

نسخه‌های خطی خراسان

علینقی منزوی:

نسخه‌های آقای سیدمحمد شوشتری در اهواز

۸) نشریه نسخ خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه
تهران. دفتر هشتم، نسخه‌های خطی در
کتابخانه‌های اتحاد جماهیر شوروی گزارش و
فهرست از محمدتقی دانش‌پژوه، تهران: ۱۳۵۸
(۳۱۰ صفحه).

این شماره نشریه، به گفته آقای ایرج افشار،
«مدتی درازتر از آنچه در نظر بود انتشار یافت؛ ولی
دفتری است پربارتر و تازه‌تر از اطلاعات و اخبار
مربوط به نسخ اسلامی از شوروی (سابق) و مجامع
علمی و اروپا و آمریکا».

اهمیت کار محمدتقی دانش‌پژوه در تهیه
فهرست کتابخانه‌های کوچک یا گمنام از آن جهت
است که برای این‌گونه کتابخانه‌ها فهرستی جداگانه
و اصولی، مدون نشده بود و وی به واسطه سفرهایی
که به آمریکا، آسیا و اروپا داشت، آگاهیها و اطلاعات
فراوانی را دستمایه تدوین این فهرس کرد.

دانش‌پژوه در آغاز این دفتر، شرح گزارش سفر
خود را که یک سال و هفت روز طول کشیده است از
۴۲ کتابخانه و موزه در ۲۱ شهر اروپایی و آمریکایی
بیان کرده است. از نسخه‌های خطی ایرانی و
اسلامی و از کتابهای ارزنده چاپی و از مقالات
سودمند مجلات اروپایی و عربی و... یادداشت
برداشته و نمونه‌ای از این یادداشتها را در مجله
راهنمای کتاب چاپ کرده است و سپس به توصیف
و فهرست کتابخانه‌های روسیه پرداخته است که
عبارت است از:

کتابخانه عمومی لنین در شهر مسکو
نسخه‌های خطی بنیاد خاورشناسی و
فرهنگستان شوروی شهر لنینگراد
کتابخانه شچدرین در شهر لنینگراد
نسخه‌های عربی ترکی گرجستان
موزه هنری گرجستان در شهر تفلیس
کتابخانه بنیاد خاورشناسی فرهنگستان تفلیس
(نسخه‌های فارسی)
کتابخانه دانشگاه لنینگراد

۹) نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی

دانشگاه تهران. دفتر نهم، نسخه‌های خطی در
کتابخانه‌های: اتحاد جماهیر شوروی و اروپا و آمریکا.
گزارش و فهرست از محمدتقی دانش‌پژوه، تهران:
۱۳۵۸ (۴۵۰ صفحه).

این مجلد دنباله دفتر هشتم است و استاد
دانش‌پژوه در آن به شرح و توصیف نسخه‌هایی چند
از کتابخانه‌های آسیا، اروپا و آمریکا پرداخته است.
بنیاد خاورشناسی شهر دوشنبه

کتابخانه جامی دانشکده ادبیات شهر دوشنبه
کتابخانه رودکی و فردوسی در شهر دوشنبه
گنجینه بنیاد خاورشناسی فرهنگستان
ازبکستان به نام بیرونی در شهر تاشکند، موزه نوایی،
کتابخانه دانشگاه تاشکند، کتابخانه دانشگاه سمرقند
و کتابخانه مسجد طلاشیخ، کتابخانه ابوعلی سینا در
دانشگاه دولتی بخارا

گنجینه نسخه‌های خطی و چاپی فرهنگستان
آذربایجان در شهر باکو و موزه تاریخ ادبیات شهر باکو
به نام نظامی

کتابخانه مرکز علمی فرهنگستان ترکمنستان
شوروی در شهر عشق‌آباد

موزه آرمتاژ
کتابخانه ملی پاریس
کتابخانه شهر مونبخ

کتابخانه وایدنر در دانشگاه هاروارد
کتابخانه هوتن

موزه ایزابلا استوارت گاردنر و دانشکده پزشکی
شهر بوستون و کتابخانه عمومی آن شهر و موزه
هنری فوگ و موزه هنرهای زیبا و موزه فاین آرت
بوستون

در پایان این شماره نشریه، نمونه‌هایی از
تصاویر نسخ خطی نیز به چاپ رسیده است.

۱۰) نسخه‌های خطی کتابخانه‌های اتحاد
جماهیر شوروی و اروپا و آمریکا. گزارش و فهرست
از محمدتقی دانش‌پژوه، تهران: ۱۳۵۸ (۴۰۷
صفحه).

در این مجلد نیز که دنباله مجلد پیشین است،
نسخه‌های دیگری از چند بنیاد دیگر آسیا، اروپا و
آمریکا معرفی می‌گردد که عبارت است از:

نسخه‌های فارسی و ترکی دانشگاه یشمکاگو
نسخه‌های فارسی و ترکی کتابخانه دانشگاه
پرینستون (مجموعه یهودا)
کتابخانه دانشگاه آن آربر میشیگان
دانشگاه کلمبیا
موزه بریتانیا
کتابخانه دانشگاه لیدن
چند نسخه‌ای از استانبول
از چند کتابخانه هند و سند

پراکنده‌ها و یادداشتها درباره نسخه‌های بنیاد
فرهنگی کشور شوروی

درباره چند نسخه

فهرست عکسهای نسخه‌های تفلیس (شامل
۳۴ عکس)

۱۱ و ۱۲) نشریه نسخ خطی کتابخانه مرکزی
دانشگاه تهران. نسخه‌های خطی، دفتر یازده و
دوازده. زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه و اسماعیل
حاکمی. تهران: ۱۳۶۲ (۱۰۲۶ صفحه با تصاویر نسخ
خطی).

دفترهای ۱۱ و ۱۲ که در آن ۸ گفتار گنجانده
شده است، شامل فهرستی از نسخ فارسی، عربی،
ترکی ایرانی و اسلامی است که در آمریکا، انگلستان،
نجف، رومانی، اصفهان، کاشان و چین نگاهداری
می‌شود و فهرست آن چنین است:

فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه
لس‌آنجلس: دانش‌پژوه

فهرست نسخه‌های خطی فارسی و عربی
کتابخانه کالج وادهان (Wadhan) در آکسفورد از
آقایان حسین مدرسی طباطبایی و کیکاووس
جهاندار

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه حسینیه
شوشتریها در نجف: اسدالله اسماعیلیان و رضا
استادی

فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه اصفهان:
افشار و دانش‌پژوه

فهرست نسخه‌های خطی تازه‌یاب حسن
عاطفی در کاشان: نگارش خود او

فهرست نسخه‌های خطی فارسی
کتابخانه‌های رومانی: محمدعلی صوتی

فهرست میکروفیلم و عکسها و نسخه‌های
خطی بنیاد فرهنگ ایران

نگاهی گذرا به پیوند فرهنگی ایران و چین که
گزارش سفرهای محمدتقی دانش‌پژوه به چین
است.

استاد در پایان این مجلد آرزو کرده است که
نمابه‌ای برای ۱۲ جلد نشریه که مطالب سودمندی
در آنهاست و همواره دانشمندان با آنها سر و کار دارند
منتشر شود. وی از تاریخ ۹ خرداد تا ۲۴ مرداد سال
۱۳۵۳ در شهر لس‌آنجلس به سر برد و در این ۷۵
روز در کتابخانه‌های کالیفرنیا بازدید کرد و از ۵۰۰۰
نسخه خطی فارسی، عربی، ترکی و اردو
یادداشت برداری کرد.

یادداشت‌های وی، به‌ویژه درباره نسخ ترکی و با
استفاده از فهرس اروپایی برای شناسایی نسخ ترکی
بسیار مفید است.

پانوش:

۱- ایرج افشار. فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه
تهران. ج ۱۶، ص ۱. (دیپاچه).